

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

УДК [37.091.12:005.963]:355.58-051
DOI: 10.32342/2522-4115-2023-1-25-11

А.М. ДЕМКІВ,

*старший викладач кафедри профілактики пожеж
та безпеки життєдіяльності населення,
Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту,
аспірант ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України (м. Київ)*

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ ЦЕНТРІВ СФЕРИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: СТРУКТУРА І ЗМІСТ

У статті визначено структуру і зміст професійно-педагогічної компетентності викладачів навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту (далі – НМЦ ЦЗ) на підставі аналізу стандартів вищої освіти України за спеціальностями 011 «Освітні, педагогічні науки» і 263 «Цивільна безпека» для другого (магістерського) рівня вищої освіти та експертного опитування. Для реалізації мети дослідження використано такі методи дослідження: структурний аналіз – для визначення структури професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ; статистичний аналіз баз даних: репозиторіїв академічних текстів, пошукових систем й баз даних наукових цитувань; експертне оцінювання змісту компонентів професійно-педагогічної компетентності; критичний аналіз джерельної бази з проблеми дослідження; інфографіка для візуалізації отриманих результатів.

На основі результатів вивчення наукової літератури та експертного оцінювання компонентного складу професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ розроблено її структуру як комплекс взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного, особистісно-професійного. Обґрунтовано зміст професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ, що відображає бінарний характер їх діяльності як професіоналів цивільного захисту, так і професіоналів педагогічної діяльності, що спонукає їх до постійного професійного розвитку.

Основним змістом мотиваційно-ціннісного компонента визначено орієнтацію особистості у своїй діяльності на цінності, що забезпечує її активність, ініціативу, глибоку віру у власні сили та небайдужість до інших. Змістом когнітивного компонента є багаторівнева система забезпечення можливості здійснювати широкий спектр когнітивних процесів: мислення, розуміння, пам'ять, увагу та сприйняття. Розвиток діяльнісного компонента забезпечує здатність використовувати на практиці предметні й педагогічні знання та технології для підвищення кваліфікації слухачів різних категорій у сфері цивільного захисту. Особистісно-професійний компонент є комплексом властивостей особистості, що забезпечує її самоорганізацію на високому рівні професійної діяльності на рефлексивній основі і є підґрунтям вдосконалення педагогічної майстерності.

Розроблені авторські структуру і зміст професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ доцільно використовувати для створення програм підвищення кваліфікації фахівців як в системі післядипломної освіти, так і в процесі методичної роботи.

Ключові слова: професійний розвиток, професійно-педагогічна компетентність, структурні компоненти, цивільна безпека, викладач навчально-методичного центру сфери цивільного захисту.

Постановка проблеми. Структуру навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту (далі – НМЦ ЦЗ) становлять територіальні курси та навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності. Вони утворюються з метою навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організаці-

єю та здійсненню заходів із питань цивільного захисту. До їхніх функцій також належить забезпечення надання інших освітніх послуг, розробка методичного супроводу діяльності суб'єктів господарювання з питань проведення навчання населення дій у надзвичайних, аварійних ситуаціях та в умовах терористичного акту [Про затвердження Типового положення..., 2018]. В областях та в м. Києві нині функціонує 25 НМЦ ЦЗ, в яких працюють майже 500 педагогічних працівників. Серед них: 17,8% мають дипломи магістрів, 12,3% – дипломи бакалаврів з різних спеціальностей, інші – дипломи спеціалістів. Із працюючих педагогічних працівників 61,7% мають стаж педагогічної роботи 16 і більше років, 7,5% атестовано як спеціалісти вищої категорії. Зазначені статистичні дані вказують на наявність потужного кадрового потенціалу із забезпечення освітніх послуг та методичного супроводу навчання й підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки, які виконують «складні завдання щодо захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період» [Кодекс цивільного захисту України, 2012].

Отримання статусу кандидата у члени Європейського Союзу (далі – ЄС) та подальший рух до набуття членства України в ЄС, розв'язана повномасштабна війна Російською Федерацією на території України зумовлюють трансформацію єдиної державної системи з попередження й ліквідації надзвичайних ситуацій, що, безумовно, позначиться на її структурі, функціях, системі управління тощо. У зв'язку з цим актуалізується необхідність професійного розвитку кадрового потенціалу педагогічного персоналу, модернізації змісту, форм і методів навчання фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, а також навчання різних верств населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз дисертацій і наукових джерел свідчить про значний інтерес учених до проблеми розвитку професійної компетентності педагогів та різних її аспектів. Так, удосконаленню професійної підготовки майбутніх учителів присвятили свої праці: А. Грітченко, який підкреслює вплив нових технологій на підготовку майбутніх учених, інженерів, техніків, технологів відповідного рівня [А.Г. Грітченко, 2014]; Г. Михайлишин, яка виокремлює перспективні напрями вдосконалення професійної підготовки педагогічних працівників на основі компетентнісного підходу згідно із сучасними вимогами та орієнтацією на входження в європейський освітній простір [Г. Михайлишин, 2017]; Л. Хомич, яка обґрунтовує концептуальні підходи до професійної підготовки вчителя [Л.О. Хомич, 2019] та ін. Вони одностайні у висновках щодо необхідності трансформації української освіти з наданням пріоритету розвитку особистості, адекватної сучасним тенденціям становлення інформаційного суспільства.

Теоретико-методичні засади неформальної освіти різних категорій дорослого населення розглядають [Л. Лук'янова, Л. Ващенко, 2019], професійного розвитку дорослих [О. Аніщенко, 2015], андрагогічну компетентність педагогічного персоналу як важливу складову його професійної компетентності [О. Аніщенко, О. Баніт, Т. Калюжна, 2021] та [М. Вовк, С. Хомаківська, 2019]. Результати дослідження проблеми неперервного розвитку педагогів, висвітлені в наукових працях цих учених, вказують на необхідність теоретичної і практичної підготовки викладачів до навчання дорослих, розвитку в них професійно-педагогічної компетентності.

Суттєве значення для розвитку професійно-педагогічної компетентності педагога мали науково-практичні дослідження й розробки таких науковців, як [Т.М. Горохівська, 2019; С. Ізбаш, С. Пахомов, 2018; М.Ф. Криштанович, 2018; О.С. Осова, 2017] та ін.

Натомість питання професійного розвитку викладача в закладах освіти сфери цивільного захисту, підвищення його професійно-педагогічної компетентності розглядаються лише контекстно в окремих наукових працях учених, зокрема: [П.Б. Волянський, Ю.Г. Ковровський, В.М. Михайлов, 2019; А.В. Демченко, 2013; В.М. Михайлов, 2022]. Аналіз наявної наукової літератури показує, що проблема розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ, її структури й змісту поки що залишається малодослідженою, немає узгодженості думок учених щодо сутності поняття «професійно-педагогічна компетентність викладача» тощо.

Відтак **метою** нашого дослідження є визначення структури й змісту професійно-педагогічної компетентності викладача НМЦ ЦЗ на підставі аналізу стандартів вищої освіти України за спеціальностями 011 «Освітні, педагогічні науки» і 263 «Цивільна безпека» для другого (магістерського) рівня вищої освіти, експертного опитування.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети дослідження вважали за доцільне спрямувати науковий пошук на з'ясування структури і змісту, професійно-педагогічної компетентності (далі – ППК) викладачів НМЦ ЦЗ, для чого використано бази: Національного репозиторію академічних текстів (НРАТ), пошукової системи й бази даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations (Open Ukrainian Citation Index – OUCI), репозиторію наукової періодики Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського. Результати пошуку відображено на рис. 1.

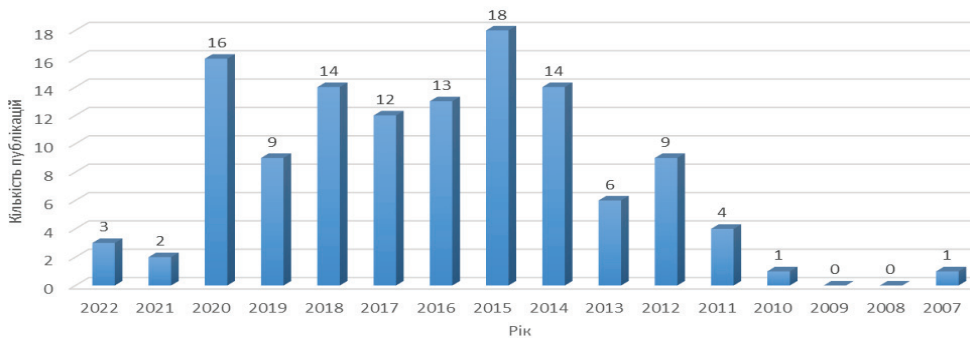

Рис. 1. Кількісний аналіз публікацій, в яких висвітлено результати вивчення ППК

Аналіз наукових праць вітчизняних учених дав змогу узагальнити основні структурні компоненти ППК, зокрема: мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний, когнітивно-технологічний, комунікативний, соціальний, духовно-моральний, громадянський, професійний, лексичний, полікультурний, інформаційний, саморозвиток та самоосвіта, діяльнісний, когнітивний, мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оцінювальний, предметно-практичний, саморегуляція. Слід зауважити, що при вивченні їх змісту виявлено, що деякі з них близькі за змістом, а деякі структурні компоненти розрізняються лише назвою. Прикладом можуть слугувати соціальний, лексичний та полікультурний; духовно-моральний та громадянський; саморозвиток, самоосвіта та саморегуляція; мотиваційно-ціннісний та мотиваційний; когнітивно-технологічний та когнітивний. Резюмуючи результати структурно-семантичного аналізу, зазначимо, що найбільш поширеними компонентами ППК педагогів є: соціальний, когнітивно-технологічний (когнітивний), мотиваційний.

Для визначення структури ППК викладачів НМЦ ЦЗ було запропоновано групі експертів, до якої ввійшли науковці й викладачі галузевих закладів вищої освіти та представники НМЦ ЦЗ зі стажем педагогічної діяльності більше 15 років і наявністю наукових публікацій і навчально-методичних розробок, обрати назву компонентів і в дискусії обґрунтувати свій вибір, базуючись на стандартах вищої освіти України за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» [Стандарт вищої освіти України, 2021] та за спеціальністю 263 «Цивільна безпека» [Стандарт вищої освіти України, 2020]. За результатами опитування і дискусії, яка проходила у два етапи (на першому етапі обговорювалися назви компонентів, суть термінів, які використовувалися для назви, гіпотетичне визначення змісту; на другому етапі назви компонентів уточнювалися, визначався їх зміст шляхом опитування учасників експерименту із застосуванням Google форм), було прогнозовано структуру і зміст ППК викладачів НМЦ ЦЗ, що обґрунтовано нижче [Л.М. Петренко, 2007].

Мотиваційно-ціннісний компонент педагогічної діяльності викладачів НМЦ ЦЗ доцільно розглядати як важливу умову «спонукання дорослої особистості до взаємодії, само-

реалізації та кар'єрного зростання», оскільки «в сучасних умовах на підвищення ефективності професійної діяльності дорослих» значний вплив здійснює «змістовий бік мотиваційної сфери людини» [Є. Резвих, І. Булах, 2022].

Мотивацію педагогів до професійної діяльності досліджувала Т. Ковбасюк. За результатами емпіричного дослідження вона дійшла висновку, що динаміка професійної мотивації залежить від стажу педагогічної діяльності. Нею виявлено, що в педагогів, які нещодавно розпочали свою професійну діяльність, домінуючими є мотиви досягнення соціального престижу й поваги оточуючих, задоволення від самого процесу й результатів праці. У педагогів зі стажем педагогічної діяльності 6–15 років найбільш актуалізованими виявилися мотиви кар'єрного зростання та грошової винагороди. У педагогів зі стажем педагогічної роботи більше 16 років превалюють такі мотиви: можливість більшої самореалізації саме за цією спеціальністю, матеріальне заохочення, прагнення кар'єрного зростання, насолода самим процесом і результатами праці. На переконання Т. Ковбасюк, позитивна внутрішня мотивація до педагогічної діяльності є тим чинником, який сприяє максимізації ефективності суб'єкт-суб'єктної взаємодії та створює сприятливі умови для самореалізації вчителя у професійній діяльності упродовж життя [Т. Ковбасюк, 2015, с. 64].

Поняття «ціннісні орієнтації» О. Дубасенюк тлумачить як «сукупність знань та переконань, що визначають спрямованість особистості, її світогляду, систему цінностей і моральних норм, а також внутрішню основу ставлення людини до різних цінностей матеріального, морального, політичного й духовного порядку» [О.А. Дубасенюк, 2008]. Вчена зазначає, що вони формуються у процесі соціалізації і під час оволодіння основами професійної діяльності. У структурі педагогічної діяльності ціннісні орієнтації науковці пов'язують з пізнавальними та вольовими якостями особистості. Своєю чергою, професійні ціннісні орієнтації, з точки зору О. Дубасенюк, складаються у процесі спільної педагогічної діяльності. Вчена вважає, що розвинуті ціннісні орієнтації особистості педагога слід розглядати як показник її зрілості та сформованості. Якщо розглядати ціннісні орієнтації як важливий компонент структури особистості, то в контексті цього дослідження необхідно взяти до уваги, що «у них ніби резюмується весь життєвий досвід, накопичений у її індивідуальному розвитку» [Л.В. Потапчук, Н.О. Кордунова, 2016]. Водночас найбільш значущі для людини цінності «будуть визначати передусім її життєву позицію, а отже, відігравати вирішальну роль» [Ю. Шайгоротський, 2009].

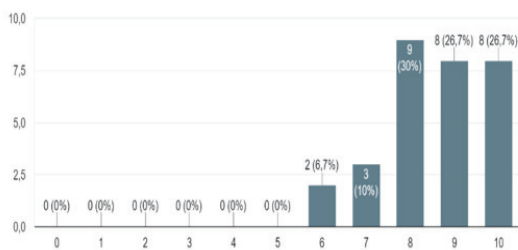
Когнітивний компонент ППК викладачів НМЦ ЦЗ – це багаторівнева система забезпечення здійснення широкого спектра когнітивних процесів, таких як: мислення, розуміння, пам'ять, увага та сприйняття. Когнітивний розвиток педагогів «можливий на засадах пріоритетної пізнавальної діяльності, яка має будуватися і розгортатися за законами сприйняття й усвідомлення» [Н.І. Гречаник, 2020]. «Інструментом» пізнавальної діяльності людини є мислення. А тому логіка освітнього процесу вченими розглядається як оптимально ефективний шлях мисленнєвої діяльності людини від об'єктивного рівня знань, умінь, навичок й інтелектуального розвитку до очікуваного, прогнозованого [А.І. Кузьмінський, 2003]. Н. Гречаник зазначає, що базовий рівень мисленнєвої діяльності зумовлений наявністю розумових складників (знань, умінь, навичок і розвитку), якими майбутній фахівець оволодів у процесі учіння на початковому етапі [Н.І. Гречаник, 2020].

Діяльнісний компонент ППК викладачів НМЦ ЦЗ – це добір відповідних видів і прийомів теоретико-практичної діяльності: здатність використовувати на практиці предметні й педагогічні знання та технології для підвищення кваліфікації слухачів різних категорій у НМЦ ЦЗ. Необхідно зауважити, що основною формою активності дорослої людини та основою розвитку особистості є професійна діяльність, роль якої важко переоцінити в її життєдіяльності, соціальному розвитку, самоствердженні та самовизначенні [Н. Волянук, 2007]. Адже у професійній діяльності відбувається професійний розвиток людини, її становлення як суб'єкта діяльності. Цей процес характеризується набуттям все більш досконалих способів виконання діяльності, що веде до появи професіоналізму, надбання майстерності, розвитку творчих рівнів професійної самореалізації [З.Л. Становських, 2010, с. 20]. З. Становських підкреслює, що в цьому процесі «нові, більш досконалі способи професійної саморегуляції надбудовуються над попередніми, які залишаються на більш низьких рівнях ієрархічного підпорядкування» [З.Л. Становських, 2010, с. 22]. Основний зміст діяльнісного

компонента професійної компетентності викладачів включає низку вмінь: розробляти тематичні курси відповідно до вимог; викладати навчальний матеріал, використовуючи різні методики, у т. ч. авторські; застосовувати сучасні інструменти і технології з метою досягнення визначених цілей; організовувати освітній процес на основі методологічних підходів (андрагогічного, аксіологічного, контекстного, компетентнісного тощо) та сучасних досягнень педагогічної науки, управляти учінням, об'єктивно оцінювати результати навчання слухачів; створювати відкрите інформаційно-освітнє середовище, сприятливе для слухачів та спрямоване на засвоєння знання і умінь; впроваджувати цифрові технології і електронні освітні ресурси у професійній, інноваційній та дослідницькій діяльності; здійснювати ділову комунікацію із слухачами і колегами, зрозуміло висловлювати власні міркування, формулювати висновки та аргументацію з питань цивільного захисту і безпеки життєдіяльності до фахівців і широкого загалу, створювати сприятливу атмосферу в навчальному середовищі та вирішувати конфліктну ситуацію тощо [Стандарт вищої освіти України, 2021].

Акцентуємо на тому, що викладачі НМЦ ЦЗ неоднозначно підходять до оцінювання ступеня необхідності володіти наведеними вміннями. Для прикладу на рис. 2 проілюстровано результати оцінювання ними вмінь з розробки навчальних планів, програм і методичних матеріалів, умінь організувати самостійну роботу та практичні заняття слухачів.

2. Вміння розробляти навчальні плани, програми та методичні матеріали
30 відповідей

7. Вміння організувати самостійну роботу та практичні заняття
30 відповідей

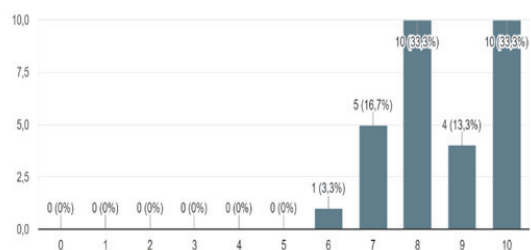
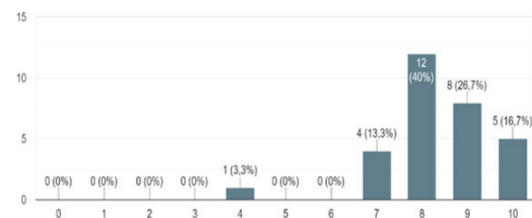

Рис. 2. Результати оцінювання педагогічних умінь викладачами НМЦ ЦЗ, яким надається перевага

Водночас менш актуальними, на думку більшості викладачів НМЦ ЦЗ, є набуття вмінь використовувати сучасні цифрові технології і ресурси у педагогічній, інноваційній і дослідницькій діяльності, а також умінь вибудовувати ефективну систему соціальної взаємодії зі слухачами, що продемонстровано на рис. 3.

8. Вміння використовувати сучасні цифрові технології і ресурсів у професійній, інноваційній та дослідницькій діяльності
30 відповідей

8. Вміння використовувати сучасні цифрові технології і ресурсів у професійній, інноваційній та дослідницькій діяльності
30 відповідей

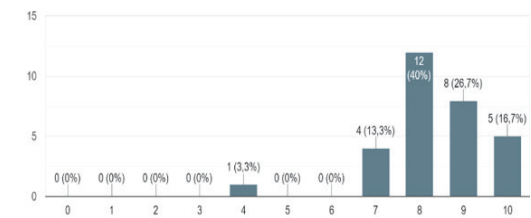

Рис. 3. Результати оцінювання педагогічних умінь викладачами НМЦ ЦЗ як менш актуальних

Особистісно-професійні якості викладача розглядаємо як комплекс властивостей особистості, який забезпечує «самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [І.А. Зязюн та ін, 2004], тобто є підґрунтям вдосконалення його педагогічної майстерності. Професійні якості викладача, які уможливають забезпечення якісного викладання, підготовки змістово-методичного супроводу реалізації освітньої компо-

ненти програм підвищення кваліфікації слухачів, виявляються в «умінні чітко встановлювати логічні зв'язки у змісті розробленої робочої навчальної програми, навчальних і методичних матеріалів, елементів з новітніми науковими розробками, технологіями конкретної галузі знань, цілями освітньої програми за певною спеціальністю» [Н.М. Якушко, 2022]. Їм має бути притаманна здатність планувати й презентувати результати власних наукових і практичних узагальнень для широкого педагогічного загалу і різних категорій слухачів. До важливих професійних якостей викладача НМЦ ЦЗ слід віднести його здатність послуговуватися чинним нормативним полем у галузях цивільної безпеки та освіти, дорадчими документами у виборі форм, методів навчання, здійснення контролю та оцінювання результатів навчання з чіткими, зрозумілими та об'єктивними критеріями [Н.М. Якушко, 2022; Л.М. Петренко, 2012].

Не менш важливими вважаємо наявність таких складників професіоналізму особистості викладача НМЦ ЦЗ: інноваційно-педагогічна спрямованість; гуманістична спрямованість; здатність до креативного, системного й перспективного мислення; культура самоорганізації педагогічної творчості; культура самомотивації досягнень у праці і професійно-культурному розвитку; рефлексивно-педагогічна культура тощо [О.Г. Кучерявий, 2021; Л.М. Петренко, 2013].

Підсумки вивчення наукової літератури, опитування експертів і учасників експерименту уможливили визначення структури і змісту ППК викладачів НМЦ ЦЗ, що схематично подано на рис. 4.

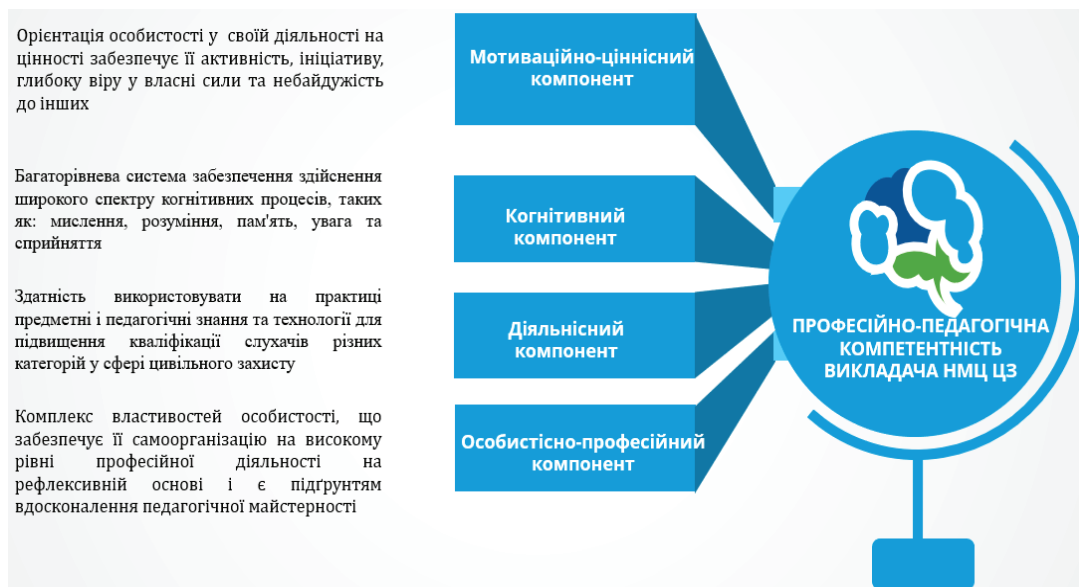

Рис. 4. Структура і зміст ППК викладачів НМЦ ЦЗ

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. На основі результатів вивчення наукової літератури та експертного оцінювання компонентного складу професійно-педагогічної компетентності викладачів НМЦ ЦЗ розроблено структуру, яка є комплексом взаємопов'язаних компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного, особистісно-професійного. Обґрунтовано зміст ППК викладачів НМЦ ЦЗ, який відображає бінарний характер їх діяльності – як професіоналів цивільного захисту, так і професіоналів педагогічної діяльності, що спонукає їх до постійного професійного розвитку. Структуру і зміст ППК викладачів НМЦ ЦЗ доцільно використовувати для розробки програми підвищення кваліфікації як в системі післядипломної освіти, так і в процесі методичної роботи.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробці критеріїв, параметрів і рівнів розвитку ППК викладачів НМЦ ЦЗ.

Список використаних джерел

Аніщенко, О. (2015). Теоретичні засади розробки технологій професійного розвитку дорослих. В.Г.Кремень, М.Ф. Дмитриченко, Н.Г. Ничкало (Ред.), *Концептуальні засади професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів*. (с. 24–34). Київ: Національний транспортний університет.

Аніщенко, О., Баніт, О., Калюжна, Т. (2021). Андрагогічна компетентність педагогічного персоналу у сфері освіти дорослих: сутнісний аспект. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 20 (2), 63–72. DOI: 10.35387/od.2(20).2021.63-72

Вовк, М., Ходаківська, С. (2019). Технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*, 2(16), 39–48. DOI: 10.35387/od.2(16).2019.39-48

Волянський, П.Б., Ковровський, Ю.Г., Михайлов, В.М. (2019). Застосування інтерактивних освітніх технологій у навчанні керівного складу і фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією та здійсненням заходів з питань цивільного захисту. *Молодь і ринок*, 5 (172), 29–38. DOI: 10.24919/2308-4634.2019.170985

Волянчук, Н. (2007). Психологічні основи прогнозування у системі професійної соціалізації особистості. С.Д. Максименко (Ред.), *Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. (с. 215–222). Київ: Гнозис.

Горохівська, Т.М. (2019). Педагогічна майстерність та професійно-педагогічна компетентність викладача вищої школи: проблема співвідношень понять. *Інноваційна педагогіка*, 18 (1), 116–120. DOI: 10.32843/2663-6085- 2019-18-1-25

Гречаник, Н.І. (2020). Про когнітивні процеси у формуванні культурологічної компетентності майбутніх учителів початкової школи. *Інноваційна педагогіка*, 23 (1), 101–105. DOI: 10.32843/2663- 6085/2020/24-1.26

Грітченко, А.Г. (2014). *Професійна підготовка майбутнього вчителя технологій в освітньому середовищі вищого навчального закладу*. Умань: СПД Жовтий О.О.

Демченко, А.В. (2013). *Формування педагогічної готовності майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби до виховної роботи у підрозділах*. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький.

Дубасенюк, О.А. (2008). Психолого-педагогічні чинники ціннісно орієнтованої підготовки майбутніх учителів. О.А. Дубасенюк, В.І. Слінчук (Ред.), *Ціннісні орієнтації навчальної діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у контексті сучасних вимог до освіти*. (с. 11–19). Житомир: Житомирський державний університет імені І. Франка.

Зязюн, І.А. (Ред.). (2004). *Педагогічна майстерність*. Київ: Вища школа.

Ізбаш, С., Пахомов, С. (2018). Андроґогічний підхід до формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів засобами Google технологій. *Молодь і ринок*, 5 (160), 42–48. DOI: 10.24919/2308-4634.2018.133878

Ковбасюк, Т. (2021). Психолого-педагогічні особливості мотивації педагогів до професійної діяльності. *Нова педагогічна думка*, 4(108), 62–68. DOI: 10.37026/2520-6427-2021-108-4-62-68

Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

Криштанович, М.Ф. (2018). Зміст і сутність структури професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*, 4 (2), 21–24.

Кузьмінський, А.І. (2003). *Педагогіка*. Київ: Знання-Прес.

Кучерявий, О.Г. (2021). *Професійний і особистісний розвиток сучасного вчителя*. Кропивницький: Імекс-ЛТД.

Лук'янова, Л., Ващенко, Л. (2019). Неформальна освіта різних категорій дорослого населення: теоретичні аспекти, методичні засади. *VIII Українсько-польський / Польсько-український науковий форум «Освіта для миру»*, Т.2, 400–417. Київ: Вид-во ТОВ «Юрка Любченка».

Михайлишин, Г. (2017). Перспективи професійної підготовки педагогічних працівників у контексті Закону України Про освіту. *Гірська школа українських Карпат*, (16), 5–10. Відновлено з <http://mountainschool.pu.if.ua/node/139.html>

Михайлов, В.М. (2022). *Система підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки у післядипломній освіті* (Дис. докт. пед. наук). Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна. Київ.

Осова, О.О. (2017). Професійно-педагогічна компетентність: сутність та наукові підходи. *Збірник наукових праць Херсонського державного педагогічного університету, Педагогічні науки*, 76 (3), 64–68.

Петренко, Л.М. (2007). *Педагогічна експертиза: технологія експертного оцінювання результатів навчальних досягнень учнів*. Харків: Вид. група «Основа».

Петренко, Л.М. (2012). Особистісний аспект моделі розвитку інформаційно-аналітичної компетентності керівника професійно-технічного навчального закладу. *Вища освіта України. Додаток 3 до № 1. Тематичний випуск «Міжнародні Челпановські психолого-педагогічні читання»*. 343–349.

Петренко, Л.М. (2013). Реалізація дослідницької функції в управлінні керівником професійно-технічного навчального закладу. І.А. Зязюн (Ред.), *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. (с. 150–154). Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер».

Потапчук, Л.В., Кордунова, Н.О. (2016). Психологічний аналіз професійно значущих цінностей майбутніх педагогів. *Psychological Prospects Journal*, 27, 204–215. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2016_27_20

Про затвердження Типового положення про територіальні курси цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, навчально-методичні центри цивільного захисту та безпеки життєдіяльності: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16.10.2018 р. № 835. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-18#Text>

Резвих, Є., Булах, І. (2022). Мотивація професійної діяльності дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова, Серія 12. Психологічні науки*, 17 (62), 96–108. DOI: 10.31392/NPU-nc.series12.2022.17(62).09

Стандарт вищої освіти України за другим (магістерським) рівнем вищої освіти в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки. (2021). Відновлено з <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-011-osvitni-pedagogichni-nauki-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti>

Стандарт вищої освіти України за другим (магістерським) рівнем вищої освіти в галузі знань 26 Цивільна безпека, спеціальність 263 Цивільна безпека. (2020). Відновлено з <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-263-civilna-bezpeka-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti>

Становських, З.Л. (2010). *Психологія професійної кризи дорослих*. Київ: Освіта України.

Хомич, Л.О. (2019). Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів у контексті концепції розвитку педагогічної освіти. *Проблеми освіти*, 92, 210–216.

Шайгоротський, Ю. (2009). Ціннісні орієнтації в психологічній структурі особистості. *Соціальна психологія*, 4, 65–72.

Якушко, Н.М. (2022). Професійні компетентності викладача університету. *Grail of Science Pros. IV Correspondence International Scientific and Practical Conference "Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities"*, 20, pp. 146–148. DOI: 10.36074/grail-of-science.30.09.2022

References

Anishchenko, O. (2015). *Teoretychni zasady rozrobky tekhnolohii profesiinoho rozvytku doroslykh* [Theoretical bases of the design of technologies for the adults' professional development]. *Kontseptualni zasady profesiinoho rozvytku osobystosti v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv* [Conceptual bases of professional development of the individual in the conditions of European integration processes]. Kyiv, Natsionalnyi transportnyi universytet, pp. 24–34.

Anishchenko, O., Banit, O., Kaliuzhna, T. Androgical competence of pedagogical staff in the field of adult education: the essential aspect. *Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 2021, vol. 20, no. 2, pp. 63–72. doi: 10.35387/od.2(20).2021.63-72 (In Ukrainian).

Demchenko, A.V. (2013). *Formuvannia pedahohichnoi hotovnosti maibutnikh fakhivtsiv pozhezhno-riativalnoi sluzhby do vykhivnoi roboty u pidrozdilakh*. Avtoref. diss. kand. ped. nauk.

[Formation of pedagogical readiness of future specialists of the fire and rescue service for educational work in units. Abstract cand. ped. sci. diss.] Pereiaslav-Khmelnitskyi, 23 p.

Dubaseniuk, O.A. (2008). *Psykhologo-pedahohichni chynnyky tsinnisno oriientovanoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv* [Psychological and pedagogical factors of value-oriented training of future teachers]. *Tsinnisni oriientatsii navchalnoi diialnosti uchniv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv u konteksti suchasnykh vymoh do osvity* [Value orientations of the educational activity of students of general educational institutions in the context of modern requirements for education]. Zhytomyr, I. Franka ZDU, pp. 11–19.

Horokhivska, T.M. Pedagogical skills and professional-pedagogical competency of the university teacher: the correlation between these concepts. *Innovative Pedagogy*, 2019, issue 18, vol. 1, pp. 116–120. doi: 10.32843/2663-6085-2019-18-1-25 (In Ukrainian).

Hrechanyk, N.I. The cognitive processes in the formation of cultural competence of future primary school teachers. *Innovative Pedagogy*, 2020, issue 23, vol. 1, pp. 101–105. doi: 10.32843/2663-6085/2020/23-1.22 (In Ukrainian).

Hritchenko, A.H. (2014). *Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia tekhnologii v osvitnomu seredovyshchi vyshchoho navchalnoho zakladu* [Professional training of the future technology teacher in the educational environment of a higher educational institution]. Uman, SPD Zhovtyi O.O., 256 p.

Izbash, S., Pakhomov, S. Andragological approach to the forming of pedagogical competencies of future teachers by means of Google technologies. *Youth & Market*, 2018, no. 5, issue 160, pp. 42–48. doi: 10.24919/2308-4634.2018.133878 (In Ukrainian).

Khomych, L.O. *Udoskonalennia profesiinoy pidhotovky maibutnikh uchyteliv u konteksti kontseptsii rozvytku pedahohichnoi osvity* [Improvement of future teachers' professional training in the context of the concept of development of pedagogical education]. *Problemy osvity* [Problems of education], 2019, issue 92, pp. 210–216.

Kovbasiuk, T. Psychological and pedagogical peculiarities of teachers' motivation on professional activity. *New Pedagogical Thought*, 2021, vol. 108, no. 4, pp. 62–68. doi: 10.37026/2520-6427-2021-108-4-62-68 (In Ukrainian).

Kryshtanovych, M.F. Contents and satisfaction of the professional and pedagogical competence structure of the teacher of higher education. *Innovative Pedagogy*, 2018, issue 4, vol. 2, pp. 21–24. (In Ukrainian).

Kucheriavyi, O.H. (2021). *Profesiinyi i osobystisnyi rozvytok suchasnoho vchytelia* [Professional and personal development of a modern teacher]. Kropyvnytskyi, Imeks-LTD, 329 p.

Kuzminskyi, A.I. (2003). *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv, Znannia-Pres, 420 p.

Lukianova, L., Vashchenko, L. (2019). *Neformalna osvita riznykh katehoriï dorosloho nase-lennia: teoretychni aspekty, metodychni zasady* [Informal education of different categories of the adult population: theoretical aspects, methodological bases]. Mater. VIII Ukrainko-polskyi / Polsko-ukrainskyi naukovyi forum "Osvita dlia myru" [Proc. Scientific forum: «Education for Peace»]. Kyiv, TOV "Yurka Lyubchenka", vol. 2, pp. 400–417.

Ministry of Internal Affairs of Ukraine (2018), *Typove polozhennia pro terytorialni kursy tsyvilnoho zakhystu ta bezpeky zhyttiediialnosti, navchalno-metodychni tsentry tsyvilnoho zakhystu ta bezpeky zhyttiediialnosti* [Standard provision on territorial courses of civil protection and life safety, educational and methodical centers of civil protection and life safety]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1256-18#Text> (Accessed 22 March 2023).

Mykhailov, V.M. (2022). *Systema pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv z pytan tsyvilnoi bezpeky u pislidyplomnii osviti*. Dokt., Diss. [The system of professional development of civil security specialists in postgraduate education. Doct. Diss.]. Kyiv, 323 p.

Mykhailyshyn, H. Prospects for professional training of pedagogical staff in the context the law of Ukraine "On Education". *Highland School of Ukrainian Carpaty*, 2017, no. 16, pp. 5–10. Available at: <http://mountainschool.pu.if.ua/node/139.html> (Accessed 22 March 2023). (In Ukrainian).

Osova, O.O. Professional pedagogical competence: essence and scientific approaches. *Collection of scientific works "Pedagogical sciences"*, 2017, vol. 3, no. 76, pp. 64–68. (In Ukrainian).

Petrenko, L.M. (2007). *Pedahohichna ekspertyza: tekhnologiiia ekspertnoho otsiniuvannia rezultativ navchalnykh dosiahnen uchniv* [Pedagogical expertise: the technology of expert evaluation of the results of students' educational achievements]. Kharkiv, Osnova, 176 p.

Petrenko, L.M. *Osobystisnyi aspekt modeli rozvytku informatsiino-analitychnoi kompetentnosti kerivnyka profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu* [The personal aspect of the model for the development of informational and analytical competence of the head of a vocational and technical educational institution]. *Vyshcha osvita Ukrainy. Tematychnyi vypusk "Miznarodni Chelpanovski psykholoho-pedahohichni chytannia"* [Higher education of Ukraine. "International Chelpanov' psychological and pedagogical reading"], 2012, app. 3, no. 1, pp. 343–349.

Petrenko, L.M., (2013). *Realizatsiia doslidnytskoi funktsii v upravlinni kerivnykom profesiiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu* [Implementation of the research function in the management of the head of a vocational and technical educational institution]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problem* [Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training: Methodology, Theory, Experience, Problems: Collection of Scientific Papers]. Kyiv-Vinnytsia, TOV "Planer" Publ., pp. 150–154. (In Ukrainian).

Potapchuk, L.V., Kordunova, N.O. *Psykholohichni analiz profesiino znachushchyykh tsinnostei maibutnikh pedahohiv* [Psychological analysis of professionally significant values of future pedagogues]. *Psychological Prospects Journal*, 2016, issue 27, pp. 204–215. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2016_27_20 (Accessed 22 March 2023).

Rezvykh, Ye., Bulakh, I. Motivation of adult professional activity. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 12. Psychological Sciences*, 2022, issue 17 (62), pp. 96–108. doi:10.31392/NPU-nc.series12.2022.17(62).09 (In Ukrainian).

Shaihorotskyi, Yu. *Tsinnisni oriientatsii v psykholohichnii strukturi osobystosti* [Value orientations in the individual's psychological structure]. *Sotsialna psykholohiia* [Social Psychology], 2009, issue 4, pp. 65–72.

Standart vyshchoi osvity Ukrainy za druhym (mahisterskym) rivnem vyshchoi osvity v haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika, spetsialnist 011 Osvitni, pedahohichni nauky [Standard of higher education of Ukraine at the second (master's) level, field of knowledge 01 Education/Pedagogy, specialty 011 Educational, pedagogical sciences]. (2021). Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-011-osvitni-pedagogichni-nauki-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti> (Accessed 22 March 2023).

Standart vyshchoi osvity Ukrainy za druhym (mahisterskym) rivnem vyshchoi osvity v haluzi znan 26 Tsyvilna bezpeka, spetsialnist 263 Tsyvilna bezpeka [Standard of higher education of Ukraine at the second (master's) level, field of knowledge 26 Civil security, specialty 263 Civil security]. (2020). Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-263-civilna-bezpeka-dlya-drugogo-magisterskogo-rivnya-vishoyi-osviti> (Accessed 22 March 2023).

Stanovskyykh, Z.L. (2010). *Psykholohiia profesiinoi kryzy doroslykh* [Psychology of adults' professional crisis]. Kyiv, Osvita Ukrainy, 330 p.

The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Code of Civil Protection of Ukraine, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (Accessed 22 March 2023). (In Ukrainian).

Volianiuk, N. *Psykholohichni osnovy prohozuvannia u systemi profesiinoi sotsializatsii osobystosti* [Psychological foundations of forecasting in the system of person's professional socialization]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii* [Problems of general and pedagogical psychology], 2007, no. 4(4), pp. 215–222.

Volianskyi, P.B., Kovrovskiy, Yu.H., Mykhailov, V.M. Using the interactive training technologies in professional preparation for professionals in the sphere of civil protection. *Youth & Market*, 2019, vol. 172, no. 5, pp. 29–38. doi: 10.24919/2308-4634.2019.170985 (In Ukrainian).

Vovk, M., Khodakivska, S. Adult learning technologies in the conditions of formal and non-formal education. *Adult Education: Theory, Experience, Prospects*, 2019, vol. 16, no. 2, pp. 39–48. doi: 10.35387/od.2(16).2019.39-48 (In Ukrainian).

Yakushko, N.M. *Profesiini kompetentnosti vykladacha universytetu* [Professional competencies of a university teacher]. *Grail of Science. Proc. 4th International Scientific and Practical Conference "Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities"*, 2022, issue (20), pp. 146–148. doi: 10.36074/grail-of-science.30.09.2022

Ziazun, I.A. (Ed). (2004). *Pedahohichna maisternist: pidruchnyk* [Pedagogical mastery: a textbook]. Kyiv, Vyshcha shkola Publ, 422 p. (In Ukrainian).

PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL COMPETENCE OF EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL CENTERS TEACHERS IN THE SPHERE OF CIVIL DEFENSE: STRUCTURE AND CONTENT

Demkiv Anna, Senior lecturer, Department of Fire Prevention and Public Safety, Institute of Public Administration and Research on Civil Protection; PhD student, Ivan Ziazun Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine, Kyiv

E-mail: dankleo@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1604-1793

DOI: 10.32342/2522-4115-2023-1-25-11

Keywords: professional development, professional-pedagogical competence, structural components, civil security, educational and methodological centers teachers in the sphere of Civil defense.

The aim of the article is to identify the structure and the content of professional and pedagogical competence of educational and methodological centers teachers in the sphere of civil defense based on the analysis of the higher educational standards in the specialty 011 «Education, pedagogical science» for the second (master's) level of higher education and in the specialty 263 «Civil Security» for the second (master's) level of higher education and expert survey.

In order to realize the purpose of the research the author used the following methods of investigation: structural analysis – to identify the structure of professional and pedagogical competence of educational and methodological centers teachers in the sphere of Civil defense; statistical analysis of databases: National repository of academic texts (NRAT), searching systems and databases of scientific citations which come from all publications using such services as Cited-by by Crossref and support Initiative for Open Citations (Open Ukrainian Citation Index – OUCI), repository of scientific periodicals of National Library named after V.I. Vernadskyi; expert assessment of the content of professional and pedagogical competence components; critical analysis of source base on the research problem; and infographics for visualization of the obtained results.

Based on the results of studying scientific sources and expert assessment of the content of professional and pedagogical competence components of the educational and methodological centers teachers in the sphere of Civil defense it is identified that some of them are close in their meaning but some structural components differ only in their name. Besides, it was found out that the most widespread professional and pedagogical competence components of the teachers are as follows: social, cognitive and technological (cognitive) and motivational. The structure of professional and pedagogical competence of the educational and methodological centers teachers in the sphere of Civil defense being a complex of interconnected components such as motivational and valuable, cognitive, active and personal and professional ones was designed based on the expert survey results. Moreover, content of professional and pedagogical competence of the educational and methodological centers teachers in the sphere of Civil defense was justified. It reflects binary character of their activity – both civil defense professionals and teaching professionals, which prompts them to continuous professional development. It should be mentioned that the orientation of the individual in their activities on values which ensures their activity, initiative, deep faith in their own strength and concern for others was defined as the main content of the motivational and valuable component. The content of the cognitive component is a multilevel system of providing the opportunity to carry out a wide range of cognitive processes such as thinking, understanding, remembering, attention and perception. The development of the activity component provides the ability of practical use of practical and theoretical knowledge and technologies for improving trainees' qualifications in different categories in the sphere of civil defense. The content of the personal and professional component is defined as a complex of personal qualities which ensures their self-organization at a high level of professional development based on reflection, and it is the basis for improving pedagogical skills. The structure and the content of professional and pedagogical competence of the educational and methodological centers teachers in the sphere of Civil defense are advisable to use to design the professional development program in the postgraduate system as well as in the process of methodical work.

Одержано 27.01.2023.